

УДК 340

Богів Я. С.

*кандидат економічних наук, асистент,
кафедри конституційного та міжнародного права
(Навчально-науковий-інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»)*

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ СУВЕРЕНІТЕТУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Сьогодні поняття «суверенітет» широко застосовується у політичній та правовій сфері не зважаючи на те, що наука ще не має остаточної відповіді з приводу його суті та змісту. Окрім того, відсутнє також чітке розмежування між великою кількістю видів суверенітету, що виникли і продовжують виникати у правовій та політичній науці і практиці повсякчас. Зокрема, виділяють внутрішній і зовнішній суверенітет, юридичний і фактичний суверенітет, державний, народний, національний та інші типи суверенітету. З одного боку, це свідчить про складність та багатоаспектність досліджуваного явища, а з іншого, породжує потребу детального аналізу усіх його проявів.

Варто відзначити, що особливе суспільне та наукове значення має дослідження теоретичної конструкції саме народного суверенітету як фундаменту народовладдя. Побудова чітких та систематизованих уявлень про це явище є необхідною умовою практичної реалізації демократичних цінностей у будь-якій країні. Особливе значення теоретичні дослідження народного суверенітету мають у вітчизняних реаліях, адже не можна заперечувати, що в українській науці практично відсутні усталені та

▪ До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я. С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

комплексні уявлення про це явище. Народний суверенітет є не лише відносно новим для України поняттям, але й таким, що досі залишається в тіні більш традиційного для нашої правової системи явища – державного суверенітету. В той же час, труднощі у процесі з'ясування суті народного суверенітету пов'язані також з необхідністю визначення змісту поняття народ та його характеристикою як носія суверенітету.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням теорії народного суверенітету в Україні займалися В. Гапотій, А. Заєць, М. Кармазіна, М. Козюбра, В. Людвік, Н. Оніщенко, О. Петришин, П. Рабінович, В. Сіренко, О. Скакун, О. Скрипнюк, М. Цвік, Ю. Шемшученко, О. Щербанюк та інші.

Постановка завдання. На підставі аналізу основних наукових підходів до сутності суверенітету визначити місце народного суверенітету серед інших видів суверенітету, а також з'ясувати особливості його співвідношення з національним суверенітетом.

Виклад основного матеріалу. Треба зазначити, що поняття «суверенітет» походить від латинського «superareitas» (від *supera* – *superior* – *superanitas* – *soveranitas*) і буквально означає «більш високий, найвищий, верховний». Цілком виправданим є твердження з приводу того, що поняття «суверенітет» не було відоме в стародавні часи. Однак, розглядаючи суверенітет в історичній ретроспективі, слід розрізняти суверенітет як явище та поняття. Перше існує з моменту виникнення держави (державний суверенітет) і заснування демократичних інститутів (народний суверенітет), друге було сформульовано значно пізніше [1, с. 68].

Заслугове на увагу позиція В. Топчій щодо поняття суверенітету, яке змінює свій зміст залежно від усвідомлення його носія. Спочатку мова йшла про монарха, орган державної влади; згодом конкретні історичні умови спровокували піднесення суверенітету народу, нації; зараз, у ХХІ

▪ До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я.С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

столітті, державний суверенітет є відповіддю на численні питання глобалізації та інтеграції [2, с. 78]. В той же час, не менш актуальним для нашого часу видається і поняття народного суверенітету, оскільки для багатьох держав становлення демократичного режиму ще не завершилось, а для окремих і не розпочалося. При цьому, навіть у цілком демократичній країні, а також на міжнародній арені дослідження народного суверенітету не втраять актуальності ніколи, оскільки народовладдя це триваюче явище, окремі аспекти якого змінюються досить динамічно, залежно від історичних умов.

Серед великої кількості визначень терміну «суверенітет» виділимо ті, що з нашої точки зору в більшій чи меншій мірі відображають його сутність в цілому, безвідносно до певного його виду. Так, семантичне оформлення терміном «суверенітет» певного політико-правового статусу національної держави і суспільства, що утворило її, зводить це поняття у найбільш загальному вираженні до незалежності його носіїв в ухваленні і втіленні в життя політичних постанов, що стосуються їхніх внутрішніх і зовнішніх справ [3, с. 6]. І. Погорська вважає, що теоретичних позицій термін «суверенітет» тлумачиться як наявність абсолютної (від якої залежать усі) та неподільної влади (яка не залежить ні від кого, крім себе). Суверенітет водночас є вищою владою й водночас першоджерельною владою [4, с. 39].

На думку французького дослідника Ж. Мере, слово «суверенітет», обсяг якого з'ясував і вперше запровадив у вжиток Ж. Боден, виражає ідею власного виробництва, ідею незалежності й самодостатності. Воно виражає ідею свободи. Новітня політика, яка в основу *res publica* поклала принцип суверенітету, цим самим заявила про свою незалежність від традиційних засад, себто від бога й природи. Принцип суверенітету – й таким цей принцип усвідомлював його теоретик Ж. Боден, – є утвердженням

▪ До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я. С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

політичного порядку держави, котра базується на людських законах, інакше кажучи, на цілковитому вилученні божих чи природних законів із самих основ держави [5, с. 22-23].

В той же час науковці виділяють ще один термін, що є похідним від поняття «суверенітет» – це «суверенність», яке означає такий рівень забезпечення суверенних прав певної соціальної спільноти, який відповідає її можливостям. В умовах інтенсифікації глобальної взаємодії, фактичної неможливості здійснення державами економічної автаркії, суверенність національних держав проявляється їхньою відмовою від ряду своїх прерогатив і повноважень і передаванням їх позадержавним або наддержавним акторам. Тобто рівень суверенності визначається характером реального суверенітету держави [3, с. 7].

Зазначимо, що у науковій думці історично першим з'явилося саме поняття державного суверенітету, воно в деякій мірі і стало підґрунтям для появи інших видів суверенітету. Зокрема М. Кармазіна пише, що у свідомості європейців із XVII ст.. вкорінювалися поняття state і sovereignty. Ці поняття відбивали тогочасні європейські реалії: на міжнародній арені поряд з імперією, вільним містом, графством чи герцогством поставали нові політичні гравці – суверенні держави (у системі координат, позначеній як Вестфальська міжнародна система, яка сформувавшись, на кілька століть стала основою організації політичного життя). У наступний час сфера застосування понять в Європі почала стрімко розвиватися. Почали множитись і типи суверенітетів. Згодом не тільки у Європі, а й за її межами, заговорили про народний суверенітет, про національний суверенітет тощо [6, с. 174]. На сьогодні, окрім цих видів суверенітету у юридичній науці виділяють також внутрішній і зовнішній суверенітет, політичний та юридичний суверенітет тощо.

▪ До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я.С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

Винайдення поняття суверенітету вважається заслугою відомого французького юриста XVI ст.. Ж. Бодена. «Суверенітет, – стверджує він, – є абсолютна і постійна влада, яку римляни називають величчю (достоїнством) ... , що означає вищу владу повелівати»[7, с. 187].

Дослідники історії права та держави також стверджують, що аналіз теорії суверенітету Ж. Бодена, Ж. Боссюе, Т. Гоббса, Б. Спінози та інших абсолютистів дозволив, попри суттєві розбіжності у поглядах цих авторів, визначити певні спільні риси, наявність яких свідчить про те, що у XVI-XVIII ст.. західноєвропейськими філософами були закладені основи теорії суверенітету. До таких ознак можна віднести:

- 1) визнання суверенітету обов'язковим атрибутом держави;
- 2) майже повне ототожнення суверенітету з його носієм;
- 3) визнання монарха носієм абсолютного суверенітету держави;
- 4) принципове визнання необмеженості, неподільності, невідчужуваності та постійності суверенітету [8, с. 6].

У XIX ст. пануючою стала ідея народного суверенітету, однак чимало авторів (зокрема, Г. Гегель) заперечували можливість безпосереднього народного суверенітету. Завдяки цьому виникла можливість об'єднувати народний суверенітет з різними формами правління (не лише з республікою, але й з монархією). Однак це поставило завдання обґрунтування співвідношення суверенітету і поділу влади. Вирішуючи її, представники німецької державної теорії права вважали, що народний суверенітет не означає права панування керованих над керуючими, оскільки й ті й інші є складові частини загальної волі. Тому народ – джерело усілякої влади, але він навряд чи може бути джерелом державного управління [9, с. 13].

Одним із критиків теорії суверенітету був французький вчений-правознавець Л. Дюгі, який наполегливо заперечував будь які принципи

▪ До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я.С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

суверенітету державної влади і народного суверенітету, замість чого проголошував ідею загального верховенства права як норму соціальної солідарності, вважаючи при цьому, що самі поняття суверенітету державної влади і її обмеження правом є взаємовиключними і не здатними до органічного одночасного існування [10, с. 31].

Варто відзначити, що практично одночасно із формуванням теорії народного суверенітету, зароджується також і теорія суверенітету нації. Складність між розмежуванням цих теорій існує й досі і полягає великою мірою у необхідності чіткого визначення різниці між поняттями нації та народу, а також у відсутності систематизації наукових досліджень з цього питання.

У вітчизняній теорії держави існує думка щодо того, що основним суб'єктом сучасних міжнародних відносин визнається національна держава (нація-держава), а тому прикметник «національний» має бути застосований до того суверенітету, носієм якого вона виступає. Тобто в рамках категорії «національна держава» терміни «національний суверенітет» і «державний суверенітет» мають вважатися тотожними [3, с. 6]. При цьому, національний суверенітет як повнота владних функцій держави має абсолютний характер, не ділиться та не передається, за винятком добровільної згоди на це держави та громадян [3, с. 6]. Проте, таке ототожнення державного і національного суверенітетів видається недостатньо виправданим. Термін «національний суверенітет» пов'язаний саме з нацією як носієм такого суверенітету, а не з національною державою, обов'язковою ознакою якої у будь-якому разі є саме нація як суб'єкт державотворення.

Вітчизняна дослідниця І. Погорська також стверджує, що з часів Т. Гоббса проблематика суверенітету дебатується в межах двох провідних концепцій. Першою є концепція національного суверенітету з опорою на

▪ До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я. С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

поняття “нація”, де пропонується її розуміння як неподільної та відмінної колективної сутності індивідів, які складають останню. Другою визначено концепцію народного суверенітету, де носієм суверенітету є народ, що розглядається як конкретна спільнота громадян, які поєднані відносинами щодо спільного соціального контракту. Обидва варіанти трактуються з позицій визначення репрезентаційної сутності. Перша позиція передбачає тлумачення, за яким суверенітет належить нації. Тобто абстрактної сутності, що становлять люди, які живуть на даній території в даний момент часу та підтримують зв'язок поколінь. Друга позиція акцентувала на доцільності використання поняття «народ». Народний суверенітет тлумачиться як такий, що належить народу – реальної сутності, визначеної як групу людей, які живуть на даній території. У першому варіанті приведення до дії прямої демократії неможливе. У другому – теоретично можливо, але ускладнено з позицій практики. Тому з функціональних позицій перевага віддається репрезентативній формі демократії [4, с. 39-40].

Разом з тим, варто зазначити, що відмінність між двома варіантами часто трактується в сучасних демократіях (зокрема, у Франції) як несправедлива. Відповідним чином компроміс полягає у такому визначенні: національний суверенітет належить народу [4, С. 40].

Треба зазначити, що дослідження розвитку понять народного та національного суверенітету свідчать, що французька доктрина різко протиставляє їх один одному. Народний суверенітет, за твердженням Р. Карре де Мальбера, – це принцип необмеженої демократії, що втілена в якобінській конституції 1793 р. Даний принцип означає, що верховна влада в державі належить всім громадянам, що складають народ. Це передбачає: 1) загальне виборче право; 2) народне голосування по конституційним питанням; 3) повновладдя народного представництва і т.п.. Цьому

▪ До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я.С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

революційному принципу народного суверенітету протиставляється принцип національного суверенітету, втіленого в монархічній конституції 1791 р. і в усіх французьких конституціях ХІХ ст. (крім бурбонської хартії 1814 р.) [11, с. 25].

Водночас, Р. Карре де Мальбер вбачав сутність принципу національного суверенітету в тому, що джерелом і носієм влади є нація як єдине і неподільне ціле, що організоване в державу. Цей принцип виключає приналежність суверенітету будь якій частині нації чи окремим громадянам, тобто виключає як монархію, так і демократію, засновану на принципі народного суверенітету. Суверенна влада здійснюється державними органами, що є за конституцією представниками нації, навіть якщо вони сформовані на антидемократичних засадах [11, с. 25].

Інший французький дослідник, М. Оріу одним з перших запропонував розмежувати поняття політичного і юридичного суверенітету зазначаючи, що «всі окремі особистості, що складають націю, беруть участь в уряді і здійснюють відому частину політичного суверенітету» [12, с. 49].

Виходячи з основних ідей свого вчення М. Оріу дає визначення національному суверенітету як суверенітету держави, оскільки він міститься в корпоративно організованій нації [12, с. 575]. На думку французького юриста, питання про суверенітет нації виникає тоді, коли, з одного боку, починає відчуватися необхідність обмеження абсолютної влади правління, а, з іншого боку, люди помічають, що існує певний встановлений порядок речей, якому влада повинна підкорюватися. Цей встановлений порядок ототожнюється з нацією як корпоративно-організованою групою, що охоплює одночасно і правління, і керованих, і панує над ними всіма. Державний суверенітет перетворюється на національний завдяки сукупності засобів, які можна згрупувати наступним чином: децентралізація і розподіл влади в правлінні; поява писаних

▪ До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я.С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

конституцій; поява «прав людини» і декларації прав [12, с. 582].

При цьому М. Оріу виділяє кілька видів національного суверенітету. Це аристократичний, буржуазний і нарешті демократичний, що розуміється як суверенітет всього народу, коли панує народний клас [12, с. 586].

Також М. Оріу висуває ідею органічної концепції національного суверенітету і революційної концепції народного суверенітету. На його думку, національний суверенітет являє собою панування організованого цілого, яке мимоволі викликає ідею усталеного порядку; народний же суверенітет є пануванням неорганічного цілого, народного зібрання, яке саме по собі викликає лише ідею влади числа, без організації і без підкорення цієї влади більшості встановленому порядку речей. Зважаючи на те, що національний суверенітет має органічний характер, він тим самим має і представницький характер, так як його органи складаються з обраних представників, і так як головні прояви національного суверенітету стосуються або обрання цих представників, або діяльності зібрань в які вони входять; таким чином національний суверенітет веде до представницького правління. Навпаки народний суверенітет інстинктивно ворожий представницькому правлінню і веде до безпосередньо правління народного зібрання [12, с. 588]

Дослідження національного та народного суверенітету проводив і Ж. Мере . На його думку закріплення принципу суверенітету нації відбувається у «Декларації прав людини і громадянина» 1789 р., де йдеться про наступне: «Принцип усього суверенітету належить нації. Жоден корпус, жоден індивід не може володіти владою, котра безпосередньо витікає з нації». Утвердження цього принципу повторюється і розширюється в Конституції Франції від 3 вересня 1791 року: «Існує одна неподільна, незмінна, невід’ємна верховна влада. Вона

▪ До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я.С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

належить нації». Отак із принципу національного суверенітету починається епоха націй. Нація – це єдність. Вона передовсім виступає як єдність і цим вимірюється її ідентичність. Держава таким чином виступає як вияв суверенітету нації, й оскільки нація, так би мовити, німа без народу, то її воля виражається через народ (його представниками); нація і справді промовляє вустами народу [13, с. 70-71].

Сьогодні час різкого протиставлення суверенітету нації та суверенітету народу минув, адже таке протиставлення у сучасних політичних і правових реаліях не має жодних раціональних підстав. Втім і ототожнювати ці явища теж не варто. Ю. Ключковський стверджує, що відмінність між суверенітетом народу і суверенітетом нації у цьому аспекті полягає у розумінні суті носія суверенітету – народ як сукупність громадян чи нація як абстрактний неподільний суб'єкт [14, с. 16]. З принципу народного суверенітету випливає, що не може бути визнана легітимною держава, нав'язана народові ззовні проти його волі. Це породжує питання про те, яким чином визначити просторові межі «народу», як установити, який вплив іде «ззовні». Розв'язання цієї проблеми приводить до концепції національної держави [14, с. 17]. В той же час, це породжує, на нашу думку, необхідність існування поряд з поняттям народного суверенітету, поняття національного суверенітету. З цієї точки зору слушним є твердження, що концепція національного суверенітету мала довести не лише право нації на верховну владу, але й сам факт існування нації як політичної спільноти [15, с. 66].

Досить обґрунтованою є точка зору О. Щербанюк, згідно якої народ – це не сукупність осіб, пов'язаних між собою єдністю мови, релігії, походження, звичаїв тощо. Подібна єдність характеризує націю; народ вкрай рідко складається з однієї нації (більше того, для поняття народу не важливо, є він моно- чи поліетнічним). Тому держава є тим, що об'єднує

▪ До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я.С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

різні нації в єдиний народ [16, с. 11]. В той же час, у свідомості сучасних цивілізованих народів нація визначає собою групу людей, об'єднаних у державу єдністю звичаїв, мови та походження. Саме поняття «нація» також почало трактуватись не як етнічне, а як політичне. В сучасній теорії права Ф. Люшер під нацією розуміє сукупність громадян певної держави незалежно від їх національної приналежності [16, с. 14].

Цікавою є запропонована В. Гапотієм ідея розрізнити такі поняття, як „суверенітет нації” та „національний суверенітет”. Під суверенітетом нації, на його думку, слід розуміти верховенство нації як політичного утворення, яке складається з осіб всіх національностей, що проживають у державі, а під національним суверенітетом – суверенітет нації в етнічному розумінні [17, с. 6].

Підсумовуючи вищесказане зазначимо, що суверенітет народу та суверенітет нації є самостійними явищами, які водночас доповнюють одне одного. Так, національний суверенітет – це верховенство нації як політичної та етнічної спільноти у вирішенні питань мови, культури та визначення основних напрямів її цивілізаційного розвитку. Доцільність виділення даного поняття обґрунтовується існуванням нації не лише як етнічного, але і як політичного утворення. Безперечним є також те, що згадані питання є частиною політичного та державно-правового буття суспільства, а право на їх вирішення є суверенним правом нації.

Водночас, реалізація нацією своїх суверенних прав практично неможлива без існування суверенітету народу. Наслідком такого тісного взаємозв'язку між поняттями народного та національного суверенітетів є недоцільність їх практичного розмежування. Оскільки поняття суверенітету народу можна вважати більш універсальним, органічним та зручним з правової точки зору, то у правовій теорії та практиці воно може застосовуватися і на позначення національного суверенітету.

▪ До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я.С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

Так, у сучасному розумінні суверенітет народу нерозривно пов'язаний з правами і свободами людини і громадянина, адже вони є правовим вираженням волі народу[16, с. 9]. Народний суверенітет як принцип конституціоналізму передбачає володіння народом соціально-економічними та політичними засобами, які забезпечують реальну участь усіх соціальних груп і прошарків в управлінні справами держави.[16, с. 21].

Висновки. Таким чином, термін суверенітет у правовій науці виражає наявність певної вищої, неподільної, незалежної та самодостатньої влади. При цьому, суверенітет народу та суверенітет нації є самостійними явищами, які водночас дуже тісно пов'язані та доповнюють одне одного. Так, національний суверенітет – це верховенство нації як політичної та етнічної спільноти у вирішенні питань мови, культури та визначення основних напрямів її цивілізаційного розвитку. Водночас реалізація національного суверенітету неможлива поза межами народного суверенітету, адже саме народ володіє рядом конституційно визначених засобів та способів реалізації своєї волі. Таким чином у правовій теорії та практиці поняття суверенітету народу є виразником також і національного суверенітету. Воно є більш універсальним, органічним та зручним з правової точки зору поняттям.

Список використаних джерел

1. Словська І. Є. Суверенітет як об'єкт державної зради: доктринальний аналіз / І. Є. Словська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. – 2015. – Вип. 14(2). – С. 68-70

▪ До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я.С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

2. Топчій В. В. Межі державного суверенітету: теорія та практика / В. В. Топчій // Прикарпатський юридичний вісник. – 2016. – Вип. 1. – С. 78-81.
3. Національний суверенітет України в умовах глобалізації: Національна доповідь. – К.: Парламентське вид-во, 2011. – 112 с.
4. Погорська І.І Цінність національного суверенітету в теорії та практиці зовнішньої політики сучасної держави / І.І. Погорська, Д.М. Лакішик // Проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. – К.: КиМУ, 2012. – Вип. 4. – С. 39-54.
5. Мере Ж. Принцип суверенітету. Історія та основи новітньої влади / Жерар Мере. – Львів: Кальварія, 2003. – 216 с.
6. Кармазіна М.С. Суверенітет: еволюція тлумачення поняття та розвитку явища / М.С. Кармазіна // Наукові записки. – Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2013. – № 3 (65).- С. 164-189
7. Нерсесянц В. С. История политических и правовых учений/ В. С. Нерсесянц. – Москва: Норма, 2004. – 944 с.
8. Людвік В. Д. Принцип народного суверенітету в історії політико-правової думки, теорії права та політичній практиці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.01 "теорія та історія держави і права; історія політичних та правових вчень" / Людвік Валентин Дмитрович – Харків, 2009. – 20 с.
9. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія / Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, С. Г. Серьогіна та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. – К. : Ред. журн. «Право України», 2012. – 336 с.
10. Романовская В. Б. Проблема государственного суверенитета и ее отражение в творчестве Леона Дюги и Раймона Карре де Мальберга / В.

▪ До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я.С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

Б. Романовская, В. В. Пужаев. // Журнал российского права. – 2016. – №2. – С. 26–38.

11. Левин И. Д. Суверенитет / И. Д. Левин. – СПб: Юридический центр Пресс, 2003. – 373 с.

12. Ориу М. Основы публичного права / Морис Ориу. – Москва: Издательство Коммунистической академии, 1929. – 759 с.

13. Мере Ж. Принцип суверенітету. Історія та основи новітньої влади / Жерар Мере. – Львів: Кальварія, 2003. – 216 с.

14. Ключковський Ю. Б. Суверенітет: держави, нації чи народу? / Ю. Б. Ключковський // Публічне право. – 2013. – № 3. – С. 14-22

15. Національний суверенітет: український вимір в контексті світової політичної думки / О.В. Воронянський, С.Є. Євсєєв, Ю.В. Журавльов, Ю.В. Зайончковський [та ін.]. – Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ імені Петра Василенка; ХНУБА, 2017. – 284 с.

16. Щербанюк О. В. Народний суверенітет і реалізація владо спроможності демократичної держави: монографія. Книга II / О. В. Щербанюк. Монографія. – К.: Логос, 2013. – 306 с.

17. Гапотій В. Д. Теоретичні та практичні аспекти суверенітету народу, нації та держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.01 "теорія та історія держави і права; історія політичних та правових вчень" / Гапотій Віктор Дмитрович – Харків, 2005. – 18 с.

▪ До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я.С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

Богів Я.С.

До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект

У статті розглянуто питання змісту поняття суверенітет. Проаналізовано основні підходи до визначення сутності державного, народного та національного суверенітетів. З'ясовано взаємозв'язок між народним та національним суверенітетом. Підкреслюється, що реалізація національного суверенітету неможлива поза межами народного суверенітету.

Ключові слова: суверенітет, суверенність, державний суверенітет, народний суверенітет, національний суверенітет.

Богив Я.С.

К вопросу о сущности суверенитета: теоретико-правовой аспект

В статье рассмотрены вопросы содержания понятия суверенитет. Проанализированы основные подходы к определению сущности государственного, народного и национального суверенитетов. Установлена взаимосвязь между народным и национальным суверенитетом. Подчеркивается, что реализация национального суверенитета невозможна вне народного суверенитета.

Ключевые слова: суверенитет, суверенитет, государственный суверенитет, народный суверенитет, национальный суверенитет.

Bohiv Ya.S.

To the question of the essence of sovereignty: the theoretical and legal aspect

The article deals with the content of the concept of sovereignty. The main approaches to the definition of the essence of state, national and national

-
- До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я.С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.

sovereignty are analyzed. The correlation between popular and national sovereignty is revealed. It is emphasized that the realization of national sovereignty is impossible outside of popular sovereignty.

Key words: sovereignty, sovereignty, state sovereignty, popular sovereignty, national sovereignty.

-
- До питання про сутність суверенітету: теоретико-правовий аспект / Богів Я. С. // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2018. – № 2(18) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18bystpa.pdf>.